

Interventie

Gordon-training: Effectief communiceren met kinderen

Samenvatting

Doelgroep

De Gordon®-training 'effectief communiceren met kinderen' richt zich op ouder(s) van kinderen van 2 tot en met 12 jaar, die problemen in de ouder-kindrelatie ervaren.

Doel

Het hoofddoel van de Gordontraining is:

Ouder(s) en kind(eren) hebben een gezonde onderlinge relatie. Hierdoor worden de ontwikkelingskansen van het kind vergroot, veilige hechting bevordert en gedragsproblemen voorkomen. Een gezonde ouder-kindrelatie uit zich in: De contacten tussen ouder en kind zijn ontspannen en positief.

Het hoofddoel wordt uitgewerkt in de subdoelen.

Aanpak

De Gordontraining 'effectief communiceren met kinderen' is een groepstraining voor ouders. De training is de Nederlandse bewerking van de Amerikaanse Parent Effectiveness Training (PET). De training bestaat uit tien wekelijkse bijeenkomsten van drie uur waarin het verwerven van communicatievaardigheden en een democratische conflictoplossing centraal staat. De leerwensen en ervaringen van de ouders vormen een belangrijk aspect van de training. De training biedt onder andere informatie, vaardigheidstraining zoals leren 'actief luisteren' en het formuleren van 'ik-boodschappen', uitwisseling van ervaringen en meningsvormende discussies. In de Gordontraining wordt gebruik gemaakt van het 'gedragsraam'. Het gedragsraam is een schema met drie vakken om de toekenning van problemen te classificeren (kind heeft probleem, ouder heeft probleem, of er is geen probleem aanwezig) dat van belang is voor de keuze van in te zetten vaardigheden.

Materiaal

Voor trainers:

- Een trainershandleiding
- Een pakket met uitgeschreven rollenspellen, spelkaarten en een gedragsraam

Voor ouders:

- Een werkmap met achtergrondinformatie, werkbladen en oefeningen
- Een werkdoos met onder andere kaarten met plaatjes van conflictsituaties en tekstkaarten waarmee de ouder met het gezin kan oefenen met de vaardigheden.

Onderbouwing

De communicatievaardigheden die ouders leren versterken de ouder-kind relatie. Zo leert de ouder 'ik-boodschappen' te geven, hetgeen een vorm van 'self-disclosure' is, ofwel open zijn over jezelf. Dit vergroot het onderlinge vertrouwen tussen ouder en kind. Ook leert de ouder sensitieve en responsieve vaardigheden, zoals actief luisteren. Deze beschermen tegen stress en bevorderen een veilige gehechtheidsrelatie. Daarnaast leren ouders democratische conflictoplossende vaardigheden. Bij het democratisch oplossen van conflicten focust de ouder op het gezamenlijk vinden van een oplossing die aan de behoeften van zowel de ouder als het kind tegemoet komt. Centraal staat hierbij de gedachte dat gedrag van kinderen, ook ongewenst gedrag, niet op zichzelf staat maar voortkomt uit een onderliggende behoefte. In plaats van straffen, belonen of

negeren worden vaardigheden als de overlegmethode geleerd. Deze bevordert de 'committed compliance', de betrokken meegaandheid van kinderen. Methodes verwant aan de overlegmethode tonen positieve resultaten op de conflictoplossende vaardigheden van ouders.

Onderzoek

In 2000 is een Nederlandse reviewstudie gedaan van Nederlands en buitenlands onderzoek over de Parents Effectiveness Training. Hierbij zijn twee randomized controlled trials en acht studies met experimentele en controle groepen zonder randomisatie onderzocht. De studie laat positieve invloeden op de opvoedingshouding en beperkte effecten op het opvoedingsgedrag van de ouder en het gedrag van het kind zien.

Onderzoek in 2003 in Australië toont positieve effecten in het opvoedgedrag van ouders. Ouders scoren significant hoger in luistervaardigen en conflictoplossende vaardigheden. Dit effect is groter bij vrouwen dan bij mannen. Er is sprake van verbeterde relaties tussen ouders en kind(eren) en minder ouderlijke stress.

Erkenning

Erkend door

Deelcommissie jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie d.d 18-09-2015

Oordeel: Goed onderbouwd

Toelichting:

De onderbouwing van de Gordon-training zit goed in elkaar en de interventie is goed uitvoerbaar.

De referentie naar dit document is:

Saskia Henderson

(2015). Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Gordon-training: Effectief communiceren met kinderen'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies

1. Probleemomschrijving

1.1 Probleem

De interventie is ontwikkeld voor problemen in de ouder-kindrelatie. Kenmerken daarvan zijn een gebrek aan warmte en/of een symbiotische relatie tussen ouder en kind en/of een gebrek aan cohesie. Deze kenmerken worden hieronder uitgewerkt.

Onder een gebrek aan warmte in de relatie wordt onder andere verstaan het ontbreken van blijken van medeleven van de ouder met de moeilijkheden van het kind en/of het praten tegen het kind op minachtende of ongevoelige toon. Lichamelijke troost bij angst of verdriet is van korte duur, geritualiseerd of afwezig en/of op angstig gedrag wordt gereageerd met irritatie of met geen tegenspraak duldende bevelen zich te gedragen (Nederlands Jeugdinstituut, 2014).

Daarnaast kan er sprake zijn van een symbiotische relatie tussen ouder en kind. Hierbij geeft de ouder het kind onder andere niet de verantwoordelijkheid voor zijn eigen gedrag en het denken over dit gedrag (Nederlands Jeugdinstituut, 2014).

Cohesie is eveneens een kenmerk van de ouder-kindrelatie. Onder cohesie wordt verstaan binding, warmte, intimiteit, zorg en betrouwbaarheid tussen ouder en kind (Titze, 2013). Bij een gebrek aan cohesie is de ouder onvoorspelbaar, weinig toegankelijk en/of weinig aanwezig (Rohner, 2004).

Kenmerken bij het kind van problemen in de ouder-kindrelatie zijn stress, onzekerheid, ongehoorzaamheid of juist een te grote volgzzaamheid.

1.2 Spreiding

'Meer dan 90% van de ouders in Nederland geeft aan tevreden te zijn over de ouder-kindrelatie: zij geven aan veel genegenheid aan hun kind te laten zien en goed te weten wat er in hun kind omgaat' (de Roos & Bucx, 2011). Bucx (2011) stelt hierbij de vraag of dit niet een te rooskleurig beeld is, omdat meer dan 15% van alle vaders en meer dan 20% van alle moeders soms twijfels heeft over de mate waarin zij de opvoeding van hun kind(eren) aankunnen. Bovendien is ruim de helft van de ouders van mening dat het ouderschap moeilijker is dan zij van tevoren dachten. Daarbij heeft 16% van de moeders en 13% van de vaders vaak het gevoel dat zij de opvoeding van hun kinderen niet goed aankunnen (Zeijl & van Egten, 2008; Bucx, 2011; de Roos & Bucx, 2011).

Deze cijfers geven een globaal beeld van de ervaren ouder-kindrelatie; meer specifieke cijfers zijn helaas momenteel niet beschikbaar.

Er is geen onderzoek bekend waarbij jonge kinderen gevraagd wordt naar hun beleving van de ouder-kindrelatie. Uit onderzoek bij kinderen tussen 11 en 15 jaar blijkt dat 8% van de meisjes en 4% van de jongens in Nederland het niet zo gemakkelijk vindt om met hun moeder te praten over 'dingen die je dwarszitten' (Currie et al., 2012). Met hun vader praten kinderen minder gemakkelijk. 8% van de meisjes en 10% van de 11 jarige jongens praten niet gemakkelijk met hun vader.

Daarbij bleek het gemak waarmee kinderen met hun ouders praatte tussen 11 en 15 jaar te verminderen (Currie et al., 2012). Er is een relatie tussen de economische positie en de ouder-kind relatie. Kinderen uit gezinnen die minder geld te besteden hebben zijn negatiever over de relatie met hun ouders dan die uit rijkere gezinnen (Currie et al., 2012).

1.3 Gevolgen

De gevolgen van problemen in de ouder-kindrelatie zijn minder ontwikkelingskansen van het kind en/of een verstoorde hechting en/of internaliserende of externaliserende gedragsproblemen (Marsman, Oldehinkel, Orme & Buitelaar, 2012; Schwartz et al., 2009; Prinzie, Stams & Hoeve, 2008; Dekovic, Janssens & van As, 2003; Dishion 2005; De Waal 2002).

Minder ontwikkelingskansen bestaan uit een slechtere gezondheid, meer fysieke en psychische klachten en slechtere schoolprestaties (Currie et al., 2012).

Internaliserende gedragsproblemen zijn onder andere weinig zelfvertrouwen, weinig zelfstandigheid, (faal)angst, teruggetrokken gedrag, problemen in het leggen van contacten met anderen en externaliserende gedragsproblemen zijn onder andere overmatig huilen, driftbuien, agressief gedrag, conflicten met anderen (Riksen-Walraven 1989; Matthys, 2011; Merell, 2008; de Kruif et al., 2009; Currie et al., 2012).

Hechting wordt onderverdeeld in: veilige hechting en verstoorde hechting, en deze laatste weer in vermijdende hechting, gedesorganiseerde hechting en afwerende hechting. Een verstoorde hechting leidt tot copingsstrategieën bij het kind zoals emotionele geremdheid of vastklampen aan de ouders of het trekken van aandacht op een negatieve manier. Deze copingsstrategieën kunnen zich in de volwassenheid uiten in psychisch disfunctioneren. Dit wordt zichtbaar in verstoorde intermenselijke verhoudingen: er ontstaan conflicten met anderen op het werk of in intieme relaties (de Waal, 2002; Ainsworth, 1978). Een verstoorde hechting vergroot ook weer de kans op internaliserende problemen (Groh, Roisman, van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg & Fearon, 2012) en externaliserende problemen (Fearon, Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, Lapsley, & Roisman, 2010). Ook is er een sterk verband tussen verstoorde hechting en lagere sociale competentie (contacten met vrienden) (Groh Fearon, Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, Stee & Roisman, 2014). Met name gedesorganiseerde hechting is een krachtige voorspeller van latere externaliserende gedragsproblemen (Smeeckens, 2007). Externaliserende gedragsproblemen geven kinderen een risico op diverse problemen, zoals het ontwikkelen van een antisociale persoonlijkheid en crimineel gedrag (Hoeve et al., 2009).

2. Beschrijving interventie

2.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De Gordontraining is er voor kinderen van 2 tot en met 12 jaar, opgroeiend in gezinsverband met één of meer ouders. Bij deze kinderen is sprake van problemen in de ouder-kindrelatie.

Intermediaire doelgroep

De Gordontraining richt zich op de ouder(s) of primaire verzorgers van kinderen van 2 tot en met en 12 jaar. Kenmerkend voor de ouders is dat zij problemen ervaren in de ouder-kindrelatie. Ouders benoemen deze problemen als 'slechte sfeer', 'kind luistert slecht' en/of 'veel conflicten.'

Selectie van doelgroepen

Contra-indicatiecriteria:

- De ouder heeft specifieke problemen die deelname aan de interventie in de weg staan, zoals relatieproblemen of psychopathologische problemen.
- De ouder heeft te weinig vermogen tot abstraheren.
- Het kind heeft gedrags- en/of stemmingsstoornissen volgens de DSM criteria.
- De ouder is niet in staat bij de meeste bijeenkomsten van de training aanwezig te zijn.

De ouder(s) melden zichzelf aan voor de training. De selectie voor de training geschiedt door een intakegesprek van de trainer met de ouder(s) waarin onder andere mogelijke contra-indicaties aan de orde komen. Er zijn handvatten voor de trainer geformuleerd om dit intakegesprek te kunnen voeren. De trainer maakt in overleg met de ouder(s) een zorgvuldige afweging of de training een geschikt aanbod is voor de ouders. Wanneer de problemen in de ouder-kindrelatie tot ernstige gedragsproblemen bij het kind hebben geleid, dan kunnen zij wel deelnemen aan de Gordontraining, maar zullen daar niet voldoende door geholpen worden. Daarom wordt de ouders aangeraden ook hulp van de reguliere jeugdzorg in te roepen.

2.2 Doel

Hoofddoel

Ouder(s) en kind(eren) hebben een gezonde onderlinge relatie. Hierdoor worden de ontwikkelingskansen van het kind vergroot, veilige hechting bevorderd en gedragsproblemen voorkomen. Een gezonde ouder-kindrelatie uit zich in: De contacten tussen ouder en kind zijn ontspannen en positief.

Het hoofddoel wordt uitgewerkt in de subdoelen.

Subdoelen

. De ouder past responsieve communicatievaardigheden toe in contact met het kind.

Dit betekent:

- De ouder herkent de verbale en non-verbale signalen van het kind over zijn behoeften en gevoelens

Bijvoorbeeld een trillende lip die aangeeft dat het kind bang is

- De ouder reageert met begrip op deze behoeften en gevoelens

Bijvoorbeeld door het kind te troosten en op vriendelijke toon te praten

- De ouder geeft het kind ruimte voor eigen mening.

Bijvoorbeeld door naar het kind met aandacht te luisteren als het iets zegt.

. De ouder past assertieve communicatievaardigheden toe in contact met het kind.

Dit betekent:

- De ouder verwoordt open en duidelijk de eigen behoeften, gevoelens en mening.

Bijvoorbeeld door te zeggen 'Ik vind het gezellig dat je meegaat met boodschappen doen.'

- De ouder benoemt bij ongewenst gedrag van het kind dit gedrag en het gevolg van dat gedrag zonder oordeel.

Bijvoorbeeld door te zeggen 'Als jij zo hard praat, word ik daar onrustig van.'

. De ouder lost conflicten met de kinderen op een democratische wijze op.

Dit betekent:

- De ouder lost conflicten tussen ouder en kind op via gezamenlijk overleg

Daarnaast formuleren de ouders bij aanvang van de training specifieke doelen voor verandering in het gedrag van hun kind en/of henzelf. Bijvoorbeeld ten aanzien van het kind: 'aantal conflicten is verminderd' en ten aanzien van de ouder of de gezinssituatie: 'sfeer in huis is verbeterd', 'ouder past actief luisteren toe', 'eigen boosheid is verminderd'.

2.3 Aanpak

Opzet van de interventie

De Gordontraining 'effectief communiceren met kinderen' is een groepstraining voor ouders en bestaat uit 10 wekelijkse of tweewekelijkse bijeenkomsten van drie uur. De interventie beslaat in totaal drie tot vier maanden. De deelnemersgroep bestaat uit vier tot maximaal veertien ouders met kinderen in de leeftijd van 2 tot en met tot 12 jaar. Waar de trainer dit wenselijk acht kan de trainer ook besluiten een groep te starten met een beperktere leeftijdsrange, zoals een groep met alleen ouders van peuters.

Het is een interactieve training, waarin de leerwensen, ervaringen en vragen van de ouders een belangrijk aspect van de training vormen. Het programma in de trainershandleiding is zo opgesteld dat een trainer een aantal keuzemogelijkheden heeft in werkvormen die tot eenzelfde doel leiden. De trainer kan de werkvormen kiezen die goed bij de groep passen. Zo kan de trainer meer tijd uittrekken voor rollenspel bij een groep die meer behoefte aan 'zelf oefenen' heeft.

Naast de training is het mogelijk korte vervolgentrainingen, een individueel coachingstraject of een training te volgen voor relaties tussen volwassenen, voor de communicatie met pubers of communicatie op het werk.

Locatie en uitvoerders

De training wordt uitgevoerd op diverse locaties, zoals buurthuizen en coachhuizen en bij diverse instellingen zoals scholen en kinderdagverblijven, door heel Nederland en Vlaanderen. De trainers, met een hbo- of wetenschappelijke achtergrond, zijn opgeleid via stichting NET; de licentiehouder van de training. De trainers voeren de trainingen uit als zelfstandige via open inschrijvingen en/of kunnen worden ingehuurd door instellingen of zijn in dienst bij deze instellingen.

Inhoud van de interventie

De interventie start met een inventarisatie van de leerwensen van de deelnemende ouders. Aan het eind van elke bijeenkomst vindt een korte evaluatie plaats. Op deze wijze kan de trainer de training koppelen en bijstellen aan het niveau en de leerwensen van de deelnemers. De training sluit af met een eindevaluatie waarin de ouders terugblikken op de eigen leerwensen en op de training.

Specifiek aan de Gordontraining is het gebruik van het 'gedragsraam'. Het gedragsraam is een schema met drie vakken om de toekenning van problemen te classificeren (kind heeft probleem, ouder heeft probleem, of er is geen probleem aanwezig) dat van belang is voor de keuze van in te zetten vaardigheden. Het gedragsraam wordt toegelicht in bijeenkomst 1 en bij de volgende bijeenkomsten ingezet om de theorie en vaardigheden te verduidelijken.

De Gordontraining leert de ouders drie typen communicatievaardigheden, te weten assertieve communicatievaardigheden, responsieve communicatievaardigheden en conflictoplossende vaardigheden. Deze vaardigheden worden in verschillende bijeenkomsten geleerd.

Zie bijlage voor schema A: vaardigheid en bijbehorende bijeenkomst.

De communicatievaardigheden zijn nader onderverdeeld: de assertieve vaardigheden bestaan uit een vijftal soorten ik-boodschappen, te weten verklarende, antwoordgevende, positieve, preventieve en confronterende ik-boodschappen. Een ik-boodschap beschrijft de eigen behoeften, gevoelens, mening van de ouder of het gedrag van het kind zonder het kind te beschuldigen of te veroordelen. Een concreet voorbeeld van een positieve ik-boodschap is *'Ik vind het echt gezellig dat je me helpt met koken. Nu gaat het extra snel en vind ik het veel leuker om te doen.'*

De responsieve communicatievaardigheden bestaan uit zeven vaardigheden, waaronder respect voor de autonomie en actief luisteren. Respect voor de autonomie refereert aan de mate waarin de opvoeder de validiteit van de intenties en perspectieven van het kind herkent en respecteert. Bij actief luisteren 'vertaalt' de ouder de verbale of non-verbale boodschap van het kind. Een concreet voorbeeld hiervan is: 'Het kind moppert over een vriendje. Ouder: 'Zo te horen was je flink boos op hem..?' Actief luisteren is ontwikkeld door Thomas Gordon (1975) en heeft zijn wortels in het concept van empathisch luisteren van Carl Rogers (Weger, Castle Bell, Minei & Robinson, 2014).

Bij het democratisch oplossen van conflicten focust de ouder op het gezamenlijk vinden van een oplossing die aan de behoeften van zowel de ouder als het kind tegemoet komt. Centraal staat hierbij de gedachte dat gedrag van kinderen, ook ongewenst gedrag, niet op zichzelf staat maar voortkomt uit een onderliggende behoefte (Lemmens, 2011). Als een van de vier conflictoplossende vaardigheden, nodig bij behoefteconflicten, waardenconflicten en ruzies tussen brusjes wordt de overlegmethode gebruikt. De overlegmethode kent zes stappen en is een combinatie van de conflictoplossende methode van Dewey, de aandacht voor legitieme behoeften van Maslow en het brainstormen van Maier en Osborn (Davidson & Wood 2004). Een concreet voorbeeld van een waardenconflict is: *'Kind zit aan tafel met haar oordopjes in te luisteren naar muziek. Ouder vindt dat onbeleefd.'* Een mogelijke gezamenlijke bedachte oplossing hierbij is *'samen naar muziek luisteren'*.

Ten slotte worden drie vaardigheden ingezet om conflicten voorkomen, waaronder het veranderen van de omgeving. Een concreet voorbeeld hiervan is het wegzetten van een vaas, zodat deze niet kan omvallen tijdens het spel van het kind.

De Gordontraining gebruikt als didactisch principe de leercyclus van Kolb (1984), een model waarin vier stappen te onderscheiden zijn: de concrete ervaring, de reflectieve observatie; abstracte conceptualisatie (ook wel 'analyse' genoemd) en actief experimenteren. Deze stappen worden ingezet om de ouders de vaardigheden te leren met aandacht voor de verschillende leerstijlen of leervoorkeuren van deze ouders (Kolb, Boyatzis & Mainemelis, 2001). Zo bestaat elke trainingsbijeenkomst uit:

- Ervaringsoefeningen zoals rollenspel; demonstratie en model staan van de vaardigheden door de trainer (concrete ervaring).
- Reflecteren op rollenspel, inbreng eigen ervaringen van de ouders, reflectie op thuisopdrachten (reflectieve observatie).
- Presentatie van de trainer; theorie; meningsvormende discussie over behoeften, waarden, visie; bespreken leesopdracht (abstracte conceptualisatie).
- Thuisopdrachten om vaardigheden in het gezin te oefenen; spelopdrachten met de gezinsleden (actief experimenteren).

De thuisopdrachten bestaan naast het oefenen en de spelopdrachten uit het invullen van een oefenwerkblad over een van de vaardigheden en het lezen van hoofdstukken uit een relevant boek of artikel, zoals 'Luisteren naar kinderen' (Gordon, 2010), 'In ons gezin gaat alles prima! Maar soms' (Henderson, 2013) of 'Kijk, luister en begrijp' (Peters, 2011).

2.4 Ontwikkelgeschiedenis

Betrokkenheid doelgroep

De training is ontwikkeld door Dr. Thomas Gordon met gebruikmaking van kenmerkende opvoedsituaties. De evaluaties van de ouders hebben geleid tot meer focus op het oefenen met de vaardigheden. De spellendoos zal mettertijd worden aangepast.

Buitenlandse interventie

De Gordontraining 'Effectief communiceren met kinderen' is de Nederlandse bewerking van de Parent Effectiveness Training (PET) van dr. Thomas Gordon. In de Verenigde Staten wordt het programma uitgevoerd door Gordon Training International. Het programma wordt in diverse landen uitgevoerd, zoals Verenigde Staten, Australië, Japan, Nederland. De training is in 1979 geïntroduceerd in Nederland. De stichting NET (Nederlandse Effectiviteitstraining) is licentiehouder. Er zijn in de handleiding aanpassingen gedaan in 1995 en in 2012, zoals het gebruik van voorbeelden aangepast aan de Nederlandse situatie en aan de huidige tijd.

2.5 Vergelijkbare interventies

In Nederland uitgevoerd

In Nederland worden enkele andere trainingen uitgevoerd, die verwant zijn aan de Gordontraining. Zo is er een Gordontraining voor pedagogisch medewerkers voor de kinderopvang en een Gordontraining 'effectief leidinggeven', voor leidinggevenden. De communicatievaardigheden van deze trainingen zijn hetzelfde als deze interventie, maar de doelgroepen en voorbeelden zijn verschillend. Deze programma's zijn niet opgenomen in de databank.

Er zijn in de databank verschillende groepstrainingen opgenomen voor ouders, zoals Opvoeden & Zo, Triple P niveau 4 en Praten met Kinderen. Deze trainingen zijn opgenomen in de databank. Opvoeden & Zo en Triple P niveau 4 leren ouders met kinderen die gedragsproblemen hebben verschillende opvoedvaardigheden. Praten met Kinderen leert ouders van kinderen tussen 10 en 15 jaar met gedragsproblemen hoe zij problemen of meningsverschillen met hun kind kunnen bespreken, met behulp van het 'overlegmodel'.

Overeenkomsten en verschillen

Overeenkomsten:

- De genoemde trainingen stimuleren het 'praten zonder oordelen', zoals ook de Gordontraining doet ('ik-taal') en stimuleren positief contact tussen ouder en kind.
- Ook verwant is bij alle trainingen de aandacht voor de zelfredzaamheid van het kind en het streven naar zelfwerkzaamheid van de ouder.
- Specifiek voor 'Praten met Kinderen': het gebruikte overlegmodel is gebaseerd op de 'overlegmethode' van de Gordontraining.

Verschillen:

- De genoemde trainingen maken gebruik van de sociale leertheorie (straffen en belonen). De Gordontraining maakt geen gebruik van straffen en belonen maar focust op het samen oplossen van conflicten, omdat het gebruik van straffen en belonen nadelige effecten kent.
- De genoemde trainingen zijn opvoedtrainingen gericht op het verminderen van gedragsproblemen, waar de Gordontraining een communicatietraining is, gericht op het verbeteren van de ouder-kindrelatie.
- De vaardigheden 'actief luisteren' en het toepassen van de 'overlegmethode' staan centraal in de Gordontraining, deze ontbreken in de Opvoeden & Zo en Triple P training. De vaardigheden staan alleen kort vermeld in de tipsheet van Triple P niveau 2 ('veerkracht bevorderen').
- De Gordontraining heeft een langere duur en biedt daarmee meer gelegenheid tot eigen inbreng, oefenen en meningsvormende discussies dan de Triple P training en Opvoeden & Zo.
- De training Opvoeden & Zo biedt een korte training voor de aankomende trainers. Praten met Kinderen biedt een korte, facultatieve training voor de trainers. De Gordontrainers volgen een uitgebreide verplichte training voordat zij de training mogen uitvoeren.

Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van de Gordontraining ten opzichte van de genoemde trainingen is dat de Gordontraining preventief ingezet kan worden. De Gordontraining leert ouders naast de overlegmethode (zoals bij Praten met Kinderen) ook assertieve en responsieve vaardigheden die bruikbaar zijn voordat conflicten spelen, en die de relatie tussen ouder en kind verbeteren. Daarnaast zijn de vaardigheden breed toepasbaar: zowel bij jonge als oudere kinderen en ook bij pubers en volwassenen.

Hierdoor leren ouders te anticiperen op situaties in de toekomst, als het kind ouder is.

De extra aandacht voor de eigen inbreng van de ouders alsook het oefenen met rollenspel maakt dat ouders zich de vaardigheden eerder eigen maken.

Hoewel de Gordontraining een langere duur kent, is het een kosteneffectief programma: de kosten zijn laag, omdat er weinig overheadkosten gemaakt worden.

3. Onderbouwing

3.1 Oorzaken

Een belangrijke oorzaak van problemen in de ouder-kindrelatie is het gebrek aan sensitieve responsiviteit door de ouders (Eshel, Daelmans, Cabral de Meno & Martines, 2006). Responsiviteit verwijst naar het opmerken van de signalen van het kind door de opvoeders, het correct interpreteren en het adequaat en passend reageren op deze signalen (Bornstein, Tamis-Lemonda, Hahn & Haynes, 2008; Eshel et al., 2006; de Kruif et al., 2007), zoals het ingaan op signalen die aangeven dat het kind behoefte heeft aan contact of aan een andere vorm van emotionele ondersteuning (de Kruif et al., 2007). Sensitieve responsiviteit wordt algemeen erkend als een basaal aspect van het gedrag van de opvoeder in interacties met kinderen vanaf de geboorte (Helmerhorst, Riksen-Walraven, Vermeer, Fukkink, & Tavecchio, 2014; Bornstein et al., 2008; Eshel et al., 2006; De Waal 2002).

Een hieraan verwante oorzaak voor problemen in de ouder-kindrelatie is insensitiviteit ten aanzien van de behoefte aan autonomie van het kind. Hierbij toont de ouder geen respect voor de autonomie van het kind, maar hanteert een intrusieve, dat wil zeggen opdringerige interactiestijl. Zij geven weinig ruimte aan het kind, stimuleren het kind niet om problemen zelf op te lossen en tonen geen respect voor de eigen oplossingen en ideeën van het kind. Ze negeren daarmee de intenties of drang van het kind naar zelfstandigheid (de Kruif et al., 2007). Ouderlijke intrusiviteit wordt geassocieerd met lagere ontwikkelingsuitkomsten en lager cognitief presteren (Klein & Feldman, 2007).

Een andere oorzaak van problemen in de ouder-kindrelatie is onduidelijke communicatie van de ouder. Wanneer de ouder onvoorspelbaar is, verwarrende en/of tegenstrijdige boodschappen aan het kind geeft, kan dit bij het kind leiden tot onbegrip, misverstanden of verzet. Dit kan resulteren in een patroon van contactproblemen tussen ouder en kind. Ook communicatie op negatieve wijze door te (ver)oordelen, het geven van bevelen, dreigen, moraliseren, beschuldigen, sarcasme, preken, beleren, kleineren, vergelijken ('kijk eens naar je broertje') en uitschelden beïnvloeden de ouder-kindrelatie negatief (Davidson & Wood, 2004; Gordon, 2000)

Ten slotte is een oorzaak van problemen in de ouder-kindrelatie de wijze van conflictoplossing tussen ouder en kind. Georgiou & Fanti (2013) geven aan dat ouder en kind gezamenlijk hun relatie construeren en op den duur elkaars gedrag beïnvloeden. Door het niet-effectief oplossen van conflicten kan een coërcieve cirkel ontstaan, waarbij conflicten tussen ouder en kind steeds opnieuw op een negatieve wijze worden beslecht. Dit vergroot het aantal conflicten (Patterson, 1982; Georgiou & Fanti, 2013). Veel conflicten kunnen leiden tot verminderd emotioneel welbevinden en dit kan chronische gevolgen hebben voor de emotionele aanpassing (Chung, 2009). Daarbij is de wijze van conflictoplossing door de ouder van invloed. Bij een permissieve wijze van conflictoplossing gaat de ouder conflicten uit de weg. Hierdoor leert het kind niet of onvoldoende met conflicten om te gaan. Ouders die conflicten oplossen op een autoritaire wijze baseren zich op macht. Gehoorzaamheid wordt door de ouder afgedwongen door het toepassen van straffen, belonen en negeren van kinderen. Regels worden opgelegd zonder de betekenis ervan uit te leggen. Bij een autoritaire houding van de ouders gericht op controle wordt, net als bij een intrusieve houding van de ouder, de autonomie van het kind beperkt (Bucx, 2011). De wijze van conflictoplossing van de ouders speelt ook een belangrijke rol bij het helpen managen van conflicten met eventuele brusjes (Howe, Fiorentino & Gariépy, 2003).

Zowel insensitieve communicatie door de ouder, als ook inadequate conflictoplossingsstrategieën hangen samen met problemen in de ouder-kindrelatie (Juffer, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 2008; Lemmens, 2011).

3.2 Aan te pakken factoren

Beïnvloedbare risicofactoren die de Gordontraining aanpakt zijn:

- gebrek aan sensitieve responsiviteit, waaronder gebrek aan respect voor de autonomie van het kind,
- onduidelijke communicatie,
- de wijze van conflictoplossing, zowel tussen ouder en kind als tussen brusjes.

3.3 Verantwoording

Gordontraining heeft als doel 'ouder(s) en kind(eren) hebben een gezonde onderlinge relatie'. Dit doel wordt bereikt door het aanleren van communicatievaardigheden tijdens de training door uitleg, demonstratie van de vaardigheden en zelf oefenen tijdens de training en in het gezin. Dit stimuleert het zelfregulerend vermogen van de ouders (Li, Chan, Mak & Lam, 2013). Ouders leren daardoor zelfstandige probleemoplossers te worden. Dit wordt vergemakkelijkt door het feit dat de communicatievaardigheden breed toepasbaar zijn: zowel bij jonge kinderen, oudere kinderen als volwassenen.

Oudertrainingen zijn effectief voor het aanleren van communicatievaardigheden en probleemoplossingen (Leijten, Overbeek & Janssens, 2012) en het versterken van de relaties tussen ouders en kinderen (Li, Chan, Mak & Lam, 2013). Verder zijn trainingen over het algemeen meer effectief voor families met een hogere sociaal economische status, waarschijnlijk omdat de setting (een groepsinterventie waarbij het delen van ervaringen en het oefenen met vaardigheden in rollenspel een belangrijk onderdeel vormt) meer matcht met de behoeften en mogelijkheden van hoger opgeleide personen (Lundahl, Risser, & Lovejoy, 2006). Toch laten Wood & Davidson (2004) zien dat de Gordontraining effect heeft voor ouders met diverse opleidingsniveaus. Verder lijken oudertrainingen gewoonlijk meer effectief voor jongere kinderen (Gardner, Hutchings, Bywater & Whitaker, 2010), waar onderzoek van Leijten, Overbeek & Janssens (2012) laat zien dat oudertrainingen juist effectief zijn bij oudere kinderen. Aangezien de Gordontraining een brede doelgroep kent, kunnen zowel oudere als jongere kinderen van de methode profijt hebben.

Het leren van communicatievaardigheden aan ouders is van belang omdat 'communicatie met de ouders een sleutelrol speelt bij het bewerkstelligen van de rol van de familie als beschermende factor (Waylen 2008). Daarbij hebben jonge mensen die aangeven dat de communicatie met hun ouders ontspannen is, vaker positieve gezondheidsuitkomsten (Molcho, 2007) en minder fysieke en psychologische klachten (Woodward, 2003). Verder blijken jongeren met ouders die beschikten over betere communicatievaardigheden beter te herstellen van een stressvolle interactie. (Affi, Granger, Denes, Josep & Aldeis, 2011). Een sensitieve houding van de opvoeder beschermt de kinderen tegen stress en bevordert de veilige gehechtheidsrelatie (de Kruif et al., 2007) Het biedt emotionele veiligheid en bevordert sociale, verbale en intellectuele mogelijkheden (Bornstein, Tamis-Lemonda, Hahn & Haynes, 2008).

Factoren die de communicatie tussen moeders en kinderen vergemakkelijken zijn: een interactieve communicatiestijl waarbij de moeder en het kind zich vrij voelen om onderwerpen in te brengen, effectieve niet-beoordelende vorm van luisteren en een moeder die gezien wordt als betrouwbaar' (Tamara, 2008). De assertieve en responsieve communicatievaardigheden en de wijze van conflictoplossing van de Gordontraining bevorderen dit.

Assertieve communicatievaardigheden

Het subdoel: 'de ouder past assertieve communicatievaardigheden toe' wordt door de Gordontraining onder andere bereikt door de ouders 'ik-boodschappen' te leren. Ik-boodschappen zijn een vorm van 'self-disclosure', ofwel 'open zijn over jezelf'. Self-disclosure vergroot het onderlinge vertrouwen tussen ouder en kind. Vertrouwen is gebaseerd op kennis over de ander en het idee dat de ander eerlijk is. Vertrouwen wordt geassocieerd met gezonde ouder-kindrelaties (Kerr, 1999). Self-disclosure helpt zowel het zelfinzicht als het begrijpen van anderen. De ouder is eerlijk en assertief en staat daarmee model voor deze waarden (Davidson & Wood, 2004). Daarbij blijkt uit onderzoek van Stattin en Kerr (2000) dat het vertrouwen van de ouder in hun kind groter wordt naarmate zij meer weten over de dagelijkse activiteiten en ervaringen van hun kind. De ouder blijkt deze kennis vooral te verkrijgen door de openheid van het kind. Aannemelijk is dat self-disclosure van de ouder de self-disclosure van het kind aanmoedigt.

Confronterende ik-boodschap

Een van de ik-boodschappen die de ouder leert is de confronterende ik-boodschap. Hierbij leert de ouder op een warme maar duidelijke manier een grens aan te geven: de ouder benoemt het gedrag van het kind zonder oordelen te geven over dit gedrag en geeft duidelijke uitleg.

Olson, Bates, Sandy en Lanthier (2000) geven aan dat de combinatie van ouderlijke warmte met duidelijke grenzen kinderen een gevoel van veiligheid geeft waardoor zij meer geneigd zijn te voldoen aan verzoeken van (met name) moeders. Ook onderzoek van Kwon en Elicker (2012) laat zien dat zachtaardige begeleiding door (met name) moeders positief geassocieerd wordt met de mate van meegaandheid van peuters. Door de ik-boodschappen zonder oordelen voelt het kind zich niet afgewezen. Dit bevordert de meegaandheid van het kind. Meegaandheid is een vorm van zelfregulatie. Dat betekent dat het kind zijn impulsen en emoties kan hanteren en zijn gedrag in overeenstemming kan brengen met de verzoeken van de ouders. (Kochanska, Coy & Murray, 2001; Kwon & Elicker, 2012). Meegaandheid zorgt voor minder conflicten of onenigheid en beïnvloedt daarmee de ouder-kindrelatie positief.

Kochanska en Aksan (1995) maken daarbij onderscheid tussen 'committed compliance' en 'situational compliance'. 'Committed compliance' verwijst naar enthousiaste betrokkenheid van het kind, waar 'situational compliance' betekent dat de ouder steeds opnieuw de verzoeken moet herhalen. Met 'committed compliance' bereikt het kind een hogere graad van zelfregulatie (Kwon & Elicker, 2012).

'Committed compliance' wordt bevordert door mentaliseren. Mentaliseren is het vermogen om te begrijpen dat iemand anders eigen gevoelens, gedachten, intenties en wensen heeft (Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002). Dit vermogen verkrijgt het kind pas als het de eigen gevoelens, gedachten, intenties en wensen goed kent en ontwikkelt zich in de vroege gehechtheidsrelatie (Bateman & Fonagy, 2007). Om te kunnen mentaliseren moet er sprake zijn van 'theory of mind', het verschijnsel dat mensen begrijpen dat een ander vanuit het eigen perspectief naar een gebeurtenis kijkt. In de training leren

ouders de eigen gedachten en gevoelens benoemen, door ik-boodschappen te geven. Hierdoor leert het kind de gevoelens en gedachten en het perspectief van de ouder herkennen en begrijpen. Op deze manier leert het kind mentaliseren en verkrijgt het kind op den duur 'theory of mind', wat 'committed compliance' bevordert. Verder stellen Laible en Thompson (2002) dat 'duidelijke en uitgebreide verklaringen en uitleg door moeders het emotionele en morele begrip van peuters bevordert'. Dit in tegenstelling tot het geven van bevelen. Dit morele begrip is belangrijk voor een gezonde ouder-kindrelatie doordat het kind zich beter leert inleven in het standpunt van de ouder en anderen.

Responsieve communicatievaardigheden

Het subdoel: 'de ouder past responsieve communicatievaardigheden toe' wordt bereikt door ouders onder andere inzicht te geven in de behoeften van kinderen, zoals de behoefte aan autonomie, en door responsieve vaardigheden te leren zoals actief luisteren.

Aandacht voor de behoefte aan autonomie

De behoefte aan autonomie is een belangrijke behoefte van opgroeiende kinderen. Respect voor de autonomie van het kind draagt bij aan het zelfvertrouwen en de eigenwaarde van kinderen (de Kruif et al., 2007) en voorspelt positieve ontwikkelingsuitkomsten bij kinderen (Smeekens, Riksen-Walraven, van Bakel, 2007; Riksen-Walraven, Meij, Hubbard & Zevalkink 1996; Helmerhorst, Riksen-Walraven, Vermeer, Fukkink & Tavecchio, 2014). Binnen de Gordontraining wordt deze vaardigheid onder andere concreet gemaakt met behulp van het gedragsraam. Aan de hand van concrete voorbeelden wordt de ouder gevraagd een keuze te maken 'wie een probleem heeft'. Zo wordt duidelijk hoe zij zich kunnen opstellen. Verder worden ouders door middel van discussie, spel oefeningen en reflectie gestimuleerd de eigen oplossingen van kinderen te respecteren en kinderen te stimuleren zelf hun problemen op te lossen. Als ouders passend op de behoeften van kinderen ingaan, draagt dit bij aan een gezonde ouder-kindrelatie.

Actief luisteren

Door middel van 'actief luisteren' laat de ouder merken dat hij de gevoelens van het kind accepteert en serieus neemt. Dit moedigt het kind aan zijn gevoelens of mening te uiten (Paukert, Stagner & Hope 2004). Onderzoek laat zien dat actief luisteren positieve effecten heeft op de relatie tussen mensen. Zo voelen mensen die actief luisterreacties (in tegenstelling tot het geven van advies) krijgen zich meer begrepen en zijn meer tevreden over het contact dan mensen die slechts bevestigende reacties krijgen (Weger, Castle Bell, Minei & Robinson, 2014). Meerdere onderzoeken beschrijven actief luisteren als een belangrijke communicatievaardigheid bij diverse soorten interacties (Jones, 2011, Gearhart & Bodie 2011, Rogers en Welch, 2009, Bryant 2009, Mc Naughton et al., 2008, Hoppe 2007, Stein 2009, Boe 2008, Fassaert et al., 2007, Royce 2005, Robertson, 2005). Ook onder andere namen, zoals empathisch luisteren, reflectief luisteren, dialogic listening, supportieve listening, emotional coaching, wordt het actief luisteren beschouwd als een belangrijk aspect van effectieve communicatie. Dit geeft aan dat het principe van 'actief luisteren' breed als werkzaam wordt geaccepteerd. (Weger et al., 2014).

Het actief luisteren speelt eveneens een rol bij het mentaliseren en zelfregulatie. Dozier (et al., 2006) geeft aan dat een vereiste voor de zelfregulatie van het kind een sensitieve en responsieve houding van de opvoeder is. Ouders leren met behulp van actief luisteren de gedachten en gevoelens van het kind verwoorden. Hierdoor leert het kind zijn eigen gevoelens en gedachten herkennen en begrijpen. Doordat het kind zich gehoord voelt en een gevoel van veiligheid en basisvertrouwen ervaart, is hij eerder in staat zich in het standpunt van de ander te verplaatsen (Bateman & Fonagy, 2007). Op deze manier ondersteunen naast assertieve vaardigheden als ik-boodschappen ook responsieve communicatievaardigheden als actief luisteren het vermogen tot mentaliseren en de 'theory of mind' bij het kind. Dit bevordert meegaandheid door 'committed compliance', wat zorgt voor minder onenigheid tussen ouder en kind en daarmee relevant is voor een gezonde ouder-kind relatie.

Democratische conflictoplossende vaardigheden

Het subdoel: 'de ouder lost conflicten op een democratische wijze op' wordt bereikt door het aanbieden van en oefenen met verschillende conflictoplossende vaardigheden.

Democratische conflictoplossing

In plaats van straffen, belonen en negeren gebruikt de Gordontraining conflictoplossende vaardigheden zonder het gebruik van macht, zoals de overlegmethode. Hoewel straffen, belonen en negeren gangbare methoden zijn, rapporteren verschillende onderzoekers nadelige effecten van deze methoden waarbij de aandacht en warmte van de ouder afhangt van het gedrag van het kind. Deze negatieve effecten zijn: negatieve gevoelens van de kinderen ten opzichte van de ouders, verminderde regulering van emoties, verminderde interesse in school en opleiding (Roth, Assor, Niemiec, Ryan & Deci, 2009); gevoelens van zelfoverschatting bij succes en van schaamte bij mislukking en een rigide en stressvolle manier van coping (Assor & Tal, 2012).

Met de conflictoplossende vaardigheden van de Gordontraining worden deze nadelige effecten vermeden. Ouders leren met

behelp van de overlegmethode oplossingen voor problemen te vinden, die de gezinsleden samen bedenken. De gerichtheid van beide partijen op constructieve oplossingen wordt ondersteund als ouders werken aan coöperatieve relaties gekarakteriseerd door wederzijds respect (Davidson & Wood, 2004; Kochanska, 1995). Ouders staan daarbij model voor deze gerichtheid. Zo lieten Laible en Thompson (2002) zien dat moeders die vooral uitleg en toelichting gebruikten en weinig dreigementen of bevelen kinderen hadden die dezelfde strategieën gebruikten tijdens conflicten. Daarnaast toonde Chung (2009) aan dat jongeren minder boos of depressief waren na een woordenwisseling met de moeder als deze op een kalme manier werd opgelost. Methodes verwant aan de overlegmethode als het 'conflict resolution model' (Wood 2003) en het 'overlegmodel' (Leijten et al., 2012) tonen positieve resultaten op de conflictoplossende vaardigheden van ouders .

Conflicten met brusjes

Howe, Fiorentino & Gariépy(2003) stellen: 'Conflicten zijn een natuurlijke en frequente verschijning in de levens van jonge kinderen en het lijkt duidelijk dat kinderen een veilige haven in het gezin nodig hebben van waaruit zij constructieve manieren kunnen onderzoeken om hun meningsverschillen op te lossen en andermans standpunt leren begrijpen'. In de Gordontraining leren de ouders bij conflicten tussen brusjes de overlegmethode toe te passen en hen te stimuleren zelf een oplossing te vinden. Bevindingen van Howe Fiorentino & Gariépy (2003) laten zien dat dat familie-interactiepatronen, met name de interactie met de moeder een belangrijke invloed hebben op de kwaliteit van de brusjes conflicten. De moeder beïnvloedt zowel de frequentie als het type conflict (destructief of constructief) als de oplossingen om het meningsverschil te beëindigen. Daarbij geldt echter ook dat wanneer moeder meer afstand neemt door toe te staan dat de brusjes in hun spel zelf hun interacties bepalen, de kinderen later minder geneigd zijn in een vijandig conflict verwickeld te raken. Ouders leren in de Gordontraining om alleen bij destructieve conflicten tussen brusjes in te grijpen. Onderzoek van Hakvoort, Bos, Van Balen & Hermanns(2010) toont een duidelijk verband tussen de vader-kind relatie en de relatie tussen brusjes. Conflicten tussen vader en kind dragen bij aan gedragsproblemen bij het kind terwijl acceptatie tussen vader en kind en affectie met brusjes significant bijdraagt aan het zelfrespect van het kind. Daarbij worden vaders van kinderen met groter gevoel van eigenwaarde gezien als goed in conflictoplossing (Kernis,Browen, Brody, 2000).

3.4 Werkzame elementen

Algemeen:

- De gedegen opgeleide trainers.
- De opzet en opbouw van de training.
- De kosteneffectiviteit.

Specifiek:

- De bredere leeftijdsrange: doordat ouders met jongere én oudere kinderen mee kunnen doen, leren de ouders te anticiperen op situaties in de toekomst, als het kind ouder is.
- Het gedragsraam. Dit helpt inzicht geven in de in te zetten vaardigheden.
- De aansluiting bij de verschillende leerstijlen van ouders door de leercyclus van Kolb.
- De focus op het zelfregulerend vermogen van ouders.
- 'Self-disclosure' in de vorm van ik-boodschappen zonder oordelen. Dit vergroot het onderlinge vertrouwen, voorkomt een negatieve houding en bevordert emotioneel en moreel begrip.
- De responsieve en assertieve vaardigheden. Deze hebben een positief effect op zelfregulatie en 'committed compliance' en het proces van mentaliseren en 'theory of mind'.
- De conflictoplossende vaardigheden. Deze ondersteunen coöperatieve relaties, hebben een positief effect op het welbevinden van kinderen en op de contacten tussen brusjes en vergroten het gevoel van eigenwaarde van kinderen.

Overdracht:

- Veilige sfeer in de training. De trainer benadert de deelnemende ouder positief. De door de ouder ingebrachte problemen worden niet be- of veroordeeld.
- Het oefenen door middel van (rollen)spel en demonstratie van de vaardigheden. Door afwisselend rol ouder, kind observant te spelen krijgt ouder inzicht in effect van zijn handelen en het gevoel dat dit bij het kind oproept. Zo maakt de ouder zich stapsgewijs de vaardigheden eigen.
- De tussentijdse (spel)opdrachten. Hierdoor kan de ouder in de thuissituatie samen met de andere gezinsleden oefenen.
- Het groepsaanbod. Ouders hebben hierbij de mogelijkheid tot het uitwisselen van en het leren van elkaars ervaringen en het bij elkaar vinden van steun.
- Het model staan: Ouders staan model voor de vaardigheden voor hun kinderen en trainers staan op hun beurt model voor de vaardigheden voor de ouders.
- De duur van de training. De langere duur vergroot de kans op internalisatie van de vaardigheden.

4. Uitvoering

4.1 Materialen

Materialen voor de uitvoerders:

- Een uitgebreide trainershandleiding.
- Een pakket met uitgeschreven rollenspellen, spelkaarten en een gedragsraam.

Materialen voor de ouders:

- Een werkmap met achtergrondinformatie, werkbladen en oefeningen
- Een werkdoos met kaarten met plaatjes van conflictsituaties, tekstkaarten, een pen en een schrift om de eigen ervaringen in te noteren, een dobbelsteen en een poster waarop het gezin een 'familiewapen' kan maken, met de waarden van het gezin. De boeken 'Luisteren naar kinderen' (Gordon, 2010), 'Kijk, luister en begrijp' (Peters, 2012) en 'In ons gezin gaat alles prima' (Henderson, 2013) zijn beschikbaar als extra leesmateriaal.

Op de website 'www.gordoncommunicatie.nl' (beschikbaar najaar 2014) en 'www.gordontrainingen.nl' is voor ouders en trainers informatie beschikbaar. Gordontrainingen beschikt over een facebookaccount en een twitteraccount waar informatie en ervaringen kunnen worden uitgewisseld. Voor de werving zijn daarnaast folders beschikbaar. Voor elke ouder is een evaluatieformulier dat wordt ingevuld tijdens de laatste bijeenkomst.

4.2 Type organisatie

De Gordontraining wordt aangeboden door zelfstandige trainers, die zijn opgeleid door de Stichting NET; de licentiehouder van de training. De trainers kunnen worden ingehuurd door instellingen, zoals jeugdzorg, scholen of kinderdagverblijven of zijn in dienst bij deze instellingen.

4.3 Opleidingen en competenties

De stichting Nederlandse Effectiviteits Trainingen (NET) is gelieerd aan het netwerk van Gordon Training Internationaal en heeft de exclusieve rechten van het Gordon-programma in Nederland en Vlaanderen. Zij is verantwoordelijk voor de verspreiding en de kwaliteit van de Gordontrainingen. De NET verzorgt de opleiding tot Gordon Communicatie Trainer. Deelnemers aan de opleiding sluiten een overeenkomst met de Stichting NET waarin onder andere afspraken worden vastgelegd met betrekking tot naamgeving, inhoud en gebruiksrecht van de Gordontraining. De training omvat een training van in totaal elf dagen.

Voorafgaand aan de opleiding vindt een intakegesprek plaats om onder andere de ervaring en motivatie te bespreken. Toelatingscriteria voor de opleiding tot Gordon Communicatie Trainer:

- . Minimaal HBO-opleiding of vergelijkbare ervaring.
- . Ervaring in het begeleiden van groepen en hanteren van didactische principes en werkvormen.
- . Ervaring in het werken met de doelgroep
- . Een certificaat van de Gordontraining voor ouders 'Effectief communiceren met kinderen' of vergelijkbare ervaring.

De opleiding tot Gordon Communicatie Trainer bestaat uit het verkrijgen van kennis, inzicht en het kunnen toepassen van vaardigheden. Er zijn 3 opleidingsonderdelen:

- a. Verdieping van de Gordonmethode en vaardigheden met als focus de persoonlijke verbinding en internalisering;
- b. Professionele methoden van overdracht en groepsdynamische kennis. Hierbij wordt onder andere gewerkt aan de verdieping van trainersvaardigheden
- c. Train de Trainer specialisatie voor de gekozen licentie en doelgroep.

4.4 Kwaliteitsbewaking

De trainingen worden uitsluitend aangeboden door trainers die zijn opgeleid door de Stichting NET. Door de Stichting NET worden jaarlijks bijscholingstrainingen en intervisiebijeenkomsten aangeboden aan opgeleide trainers.

4.5 Randvoorwaarden

Tips voor de organisatorische en contextuele randvoorwaarden voor een goede uitvoering van de training zijn te vinden in de handleiding van de training en komen aan bod bij de opleiding. Te denken valt aan zaken als werving, de indeling van de ruimte, didactische voorbereiding en het omgaan met groepsprocessen.

4.6 Implementatie

Implementatie wordt gewaarborgd doordat de training uitsluitend mag worden uitgevoerd door trainers die via de NET zijn opgeleid.

4.7 Kosten

De investering voor de trainer omvat 60 uur (bijeenkomsten plus voorbereiding)

Per ouder bedragen de kosten afhankelijk van de trainer 250-400 euro of per training van 12 deelnemers 2000- 2500 euro per groep.

Kosten werkboek voor ouders zijn 40 euro per ouder.

5. Onderzoek naar praktijkervaringen

Ouders ontvangen na afloop van de training een evaluatieformulier met open vragen over de inhoud van het werkboek, de methode en de trainer. Een globale analyse van de evaluatieformulieren: Ouders benoemen over het algemeen positieve resultaten ten aanzien van hun houding naar het kind en geven aan dat de sfeer in huis is verbeterd. Sommige vaardigheden vinden ouders gemakkelijk te leren en toe te passen, zoals ik-boodschappen. Bij vaardigheden als overschakelen geven ouders aan dit lastiger te vinden om toe te passen. Het gedragsraam vinden veel ouders behulpzaam. Het werkboek vinden ouders over het algemeen prettig en uitgebreid. De spellendoos wordt niet altijd gebruikt. De spellen worden soms enthousiast gespeeld, soms niet.

6. Onderzoek naar effectiviteit

6.1 Onderzoek in Nederland

Er is geen recent Nederlands onderzoek gedaan.

6.2 Onderzoek naar vergelijkbare interventies

Buitenlandse studies:

A. Klein Poelhuis, Van IJzendoorn & Juffer (2000)

B. Een meta-analyse naar het effect van de Gordon- cursus. In de analyse zijn twee RCT's en acht studies met experimentele en controlegroepen zonder randomisatie in binnen- en buitenland betrokken. Deze tien studies zijn beoordeeld op de effectdoelen: de opvoedingsattitude en het opvoedingsgedrag van ouders en het gedrag van het kind. De conclusies moeten volgens de onderzoekers met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd omdat de rapportage over de betrouwbaarheid en validiteit van de gebruikte meetinstrumenten tekortschiet. Het doel was te bepalen welk effect het PET-programma heeft en hoe groot dit effect dan is. Hiervoor werd een onderscheid gemaakt tussen opvoedingshouding en opvoedingsgedrag van ouders, en het gedrag van het kind.

C. Indien men ervan uitgaat dat de in studies gebruikte meetinstrumenten een attitudeverandering bij ouders kunnen meten dan kan men concluderen dat het PET-programma de opvoedingshouding in positieve zin beïnvloedt. Ouders lijken meer begrip en meer vertrouwen te hebben in hun kind na het volgen van het programma. Deze nieuwe opvoedingshouding wordt in beperkte mate teruggevonden in het gedrag van ouders. Hoewel ouders aangaven dat het gedrag van hun kind verbeterd was en de problemen verminderd waren of zelfs opgelost, wordt er eveneens een gering effect gevonden op het gedrag van het kind. De effecten van de cursus op het gedrag van de ouders zijn matig (.49 en .24 bij follow-up voor de 2 RCT's) en voor het gedrag van de kinderen .34 en .28, opnieuw voor de 2 RCT's. Klein Poelhuis, Van IJzendoorn, & Juffer vatten hun studie als volgt samen:

. Bij het opvoedingsgedrag van ouders wordt een relatief zwak effect gevonden ($d = 0.36$, $p < 0.01$).

. Bij het gedrag van het kind is het effect ook bescheiden ($d = 0.30$, $p = 0.03$).

. Twee studies hebben een follow-up meting uitgevoerd naar het kindgedrag, dit geeft een effect van $d = 0.35$.

Het geringe effect op het opvoedingsgedrag van de ouders en het gedrag van het kind zou verklaard kunnen worden vanuit het idee dat beide gedragingen juist effecten zijn die na langere tijd optreden en dus terug moeten worden gevonden bij de follow-up metingen. Deze follow-up gegevens ontbreken, zodat het niet mogelijk is om hierover een uitspraak te doen. Binnen het kader van deze meta-analyse moet geconcludeerd worden dat het PET-programma een effect heeft op de opvoedingshouding van ouders. In hoeverre dit toe te schrijven is aan de specifieke vaardigheden die het PET-programma wil aanleren, is niet geheel duidelijk. De vraag is welk effect zou worden gevonden als de ouders in de controlegroep een dummy-behandeling zouden ondergaan. De ouders die het Gordon-programma gevolgd hebben, geven aan dat zij baat hebben gehad bij het volgen van het programma en dat zij de vaardigheden met betrekking tot het programma hebben aangeleerd.

Bij de conclusies van de meta-analyse past enige voorzichtigheid. De studies zijn gebaseerd op kleine steekproeven. Daarbij ontbreekt inzicht in de betrouwbaarheid en validiteit van de gebruikte meetinstrumenten. Er worden door de makers geen andere buitenlandse studies opgevoerd dan de tien studies, die zijn betrokken in de meta-analyse.

A. Wood en Davidson (2003)

B. Dit onderzoek vergeleek de vaardigheden van Australische ouders na de Parent Effectiveness Training (PET), die gebruikmaakten van het standaard (Amerikaanse) werkboek ($n=71$) of het vertaalde Australische werkboek ($n=81$) en een controle groep ($n=81$) en onderzocht de effecten van geslacht en opleidingsniveau op het verkrijgen van PET-vaardigheden

(PCRS scores) Vanwege het kleine aantal is opleidingsniveau alleen verdeeld in twee levels: universitair en niet-universitair. C. De resultaten laten zien dat met beide werkboeken de ouders die de PET-training hadden gevolgd significante verbeteringen laten zien in empathisch luistervaardigheden, niet-aanvallende assertiviteit en conflictoplossende vaardigheden ten opzichte van de controlegroep. Dit effect is groter bij vrouwen dan bij mannen. Er is sprake van verbeterde relaties tussen ouders en kind(eren) en minder ouderlijke stress. Het positieve effect op stress is groter bij ouders zonder universitaire achtergrond. De resultaten voor de ANOVA op verbetercores laten verder voor actief luisteren significante effecten zien voor het $F(1, 143) = 4.94, p = .028$, en voor geslacht: waarbij vrouwen betere resultaten lieten zien dan mannen $F(1, 143) = 4.17, p = .043$. Er was ook een significante interactie tussen geslacht en werkboek $F(1,143) = 3.99, p = .048$. De resultaten voor vrouwen was iets beter met de Australische versie (US werkboek $M = 10.99$, Aus werkboek $M = 11.19$), daarentegen was voor mannen een groot verschil tussen de twee werkboeken. (US workbook $M = 7.34$, Aus workbook $M = 11.15$). Voor assertieve vaardigheden was het enige significant effect of interactie voor educatie $F(1, 143) = 12.46, p = .001$, met vooral verbetering in de uitingen van niet-vijandige assertiviteit, voor universitair geschoolde ouders ($M = 10.46$), vergeleken met niet-universitair geschoolde ouders ($M = 7.37$). Voor conflict oplossende vaardigheden was alleen een significant effect voor geslacht, $F(1, 138) = 8.98, p = .003$, waarbij vrouwen ($M = 5.39$) een grotere verbetering lieten zien dan mannen ($M = 3.26$). De grootste effecten werden gezien bij universitair geschoolde vrouwen $F(1, 138) = 3.79, p = .053$.

Vergelijkbare interventie: De training 'Praten met Kinderen.'

A. N. van As (1999)

B. In het onderzoek is een groep ouders die de cursus gevolgd heeft, vergeleken met een groep ouders die op dat moment de cursus nog niet gevolgd had (wachttijstcontrolegroep) m.b.v. een pretest posttest control group design. In beide groepen zijn voor- en nametingen verricht door middel van observaties. Ouders en kind werd bij elke observatie gevraagd om elk een onderwerp op te schrijven waarover ze het niet eens waren. Vervolgens werden ze uitgenodigd om de opgeschreven onderwerpen om de beurt te bespreken en te proberen er een oplossing voor te vinden. De discussie hierover mocht 20 minuten duren.

Van de discussie tussen ouders en kind, die op video werd opgenomen, werd per uitspraak genoteerd van wie die uitspraak was, tot wie de boodschap gericht was en wat de inhoud van de boodschap was. De discussies bestonden voor het merendeel uit korte zinnen. Van elke zin of uitspraak werd allereerst nagegaan met welke fase van het overlegmodel men bezig was: het bespreken van het probleem en van de verschillende standpunten (stap één), het bedenken van mogelijke oplossingen (stap twee), het kiezen van een oplossing en maken van afspraken over de uitvoering ervan (stap drie) of het maken van afspraken over de evaluatie van de gekozen oplossing (stap vier). Tevens werd van elke zin of uitspraak nagegaan of er sprake was van 1. Positieve communicatie; 2. Negatieve communicatie of 3. Neutrale communicatie.

Er zijn alleen effecten van de cursus gevonden op de communicatie tussen moeder en kind, en niet voor de communicatie tussen vader en kind. Zowel moeders ($F=5.32, p < 0.05$) als kinderen ($F= 7.66, p < 0.01$) bleken na het volgen van de cursus positiever met elkaar te communiceren. Tijdens stap één, het bespreken van het probleem, gold voor moeders ($F = 8.11, p < 0.01$) die de cursus gevolgd hadden en voor hun kinderen ($F = 5.16, p < 0.05$) dat ze bij de tweede observatie (na de cursus) meer op een positieve en minder op een negatieve manier met elkaar praatten dan tijdens de eerste observatie (voor de cursus). Voor de moeders en kinderen uit de controlegezinnen gold het omgekeerde. Zij communiceerden bij de tweede observatie meer negatief en minder positief met elkaar dan bij de eerste observatie. Tijdens stap twee, drie en vier, het vinden van oplossingen voor het probleem, vonden we hetzelfde, maar dan alleen voor de communicatie van de kinderen tot hun moeders ($F = 8.15, p < 0.01$). De kinderen van ouders die de cursus gevolgd hadden, praatten meer positief en minder negatief tegen hun moeders nadat hun moeders de cursus gevolgd hadden dan ervoor. De kinderen wier moeders de cursus nog niet gevolgd hadden, praatten bij de tweede observatie minder positief en meer negatief tegen hun moeders dan tijdens de eerste observatie.

A. P. Leijten, G. Overbeek en J.M.A.M. Janssens (2012, 2013)

B. In dit RCT-onderzoek is ook gebruik gemaakt van observaties om de centrale afhankelijke variabelen (probleemoplossings- en communicatieve vaardigheden van ouders) te meten. Daarbij is geen microcodeersysteem gebruikt zoals in de studie van van As (1999), maar is gewerkt met beoordelingschalen.

C. Uit het onderzoek bleek dat deelname aan PMK leidde tot verbeterde probleemoplossings- ($F = 12.87, p < .01$) en communicatievaardigheden ($F = 11.77, p < .01$) van ouders. Ouders die deelnamen aan PMK lieten ook meer toename in positieve emotie ($F = 8.18, p < .01$) en afname in dominantie ($F = 7.29, p < .05$) zien dan ouders in de wachttijstcontrolegroep. Naast deze observatieresultaten rapporteerden ouders die deelnamen aan PMK, middels de vragenlijst The Parenting Scale (Arnold et al., 1993), een sterkere afname in disfunctioneel opvoedgedrag ($F = 5.25, p < .05$) dan ouders die niet deelnamen aan PMK, wat terug te zien was in beide subschalen: zowel ouderlijke laksheid ($F(1,70) = 5.18, p < .05$) als overreactiviteit ($F = 12.07, p < .01$) nam af na deelname aan PMK. Door deze afname scoorden ouders in de interventiegroep na deelname aan PMK gemiddeld niet langer in de klinische range.

Deelname aan PMK leidde weliswaar volgens de ouders niet tot een significante verbetering van het gedrag van de kinderen, maar de effectgrootte (0.14) was groot (Field, 2005). Ook werden er geen significante verbeteringen van de communicatie- en probleemoplossingsvaardigheden van kinderen gevonden. Wel werd een trend gevonden dat de communicatievaardigheden ($p = .05$) en probleemoplossingsvaardigheden ($p = .06$) van kinderen verbeterden en de daarbij behorende effectgroottes waren groot (resp. .54 en .37). Op basis van beide studies mogen we concluderen dat PMK een significant positief effect heeft op de kwaliteit van de communicatie van zowel ouders en verrassend genoeg ook kinderen. Verrassend, omdat kinderen niet aan de cursus deelnamen. Directe effecten in de vorm van minder externaliserend gedrag bij de kinderen zijn nog niet overtuigend aangetoond, zij het dat in het onderzoek van Leijten et al. (2012, 2013) wel een grote effectgrootte werd gevonden.

7. Overige informatie

7.1 Ontwikkeld door

Stichting NET (Nederlandse Effectiviteits Trainingen)
Postbus 220
3980 CE
Bunnik
Tel.:06-533 761 11
E-mail:info@gordontraining.nl

7.2 Websites

www.gordoncommunicatie.nl en www.gordontrainingen.nl

8. Aangehaalde literatuur

As, N.M.C. van (1999). Family functioning and child behavior problems. Dissertatie. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

Assor, A., Tal, K. (2011) When parents' Affection depends on child's achievement: Parental Conditional Positive Regard, Self-Aggrandizement, Shame and Coping in Adolescent, The foundation for professionals in Services for Adolescents, Elsevier
Affi, T.D., Granger, D.A., Denes, Joseph, A., Aldeis, D. (2011, 25 juli) Parents' Communication Skills and Adolescents' Salivary ?-Amylase and Cortisol Response Patterns, Communication Monographs, vol 78, no 3, 273-295

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2007). Mentaliseren bij de borderline persoonlijkheidsstoornis. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Boe, J. (2008). How to build trust & rapport quickly. *American Salesman*, 53(10), 15-18.

Bornstein, M.H., Tamis-LeMonda, C.S., Hahn, C.S., Haynes, O.M. (2008). Maternal responsiveness to young children at three ages: longitudinal analysis of a multidimensional, modular, and specific parenting construct., *Development Psychology*. 44(3):867-74.

Bryant, L. (2009). The art of active listening. *Practice Nurse*, 37(6), 49-52.

Bucx, F. (red.) (2011). Gezinsrapport 2011. Een portret van een gezinsleven in Nederland. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Chung, G.H., Flook, L., Fuligni, A.J. (2009) Daily Family Conflict and Emotional Distress Among Adolescents from Latin American, Asian, and European Backgrounds

Currie C red., eds. (2012) Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, (Health Policy for Children and Adolescents, No. 6).

Davidson, J., Wood, C. (2004), a conflict resolution model, *Theory into Practice*, 43 (1) 6-13, binnengehaald 12 september 2013 http://dx.doi.org/10.1207/s15430421tip4301_2

Dekovic, M., Janssens, J.M.A.M., As, van N.M.C. (2003) Family predictors of antisocial behavior in adolescence. *Family Process*, 42, 223-235.

Dishion, T.J., Dodge, K.A. (2005) Peer contagion in interventions for children and adolescents: moving towards an understanding of the ecology and dynamics of change. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 395-400.

Dorselaer, S. van, Looze, M., de., Vermeulen-Smit, E., Roos, S., de., Verdurmen, J., Bogt, T. ter, & Vollebergh, W. (2010). HBSC 2009. Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. Utrecht: Trimbos-instituut.

Dosier, M., Peloso, E., Lindhiem, O., Gordon, M.K., Manni, M., Sepulveda, S., & Levine, J.A.A.B.S. (2006). Developing evidencebased interventions for foster children: An example of a randomized clinical trial with infants and toddlers. *Journal of Social Issues*, 62 (4), 765-783.

Edwards S.L., Rapee, R.M., Kennedy, S.J., Spence, S.H. (2010) The assessment of anxiety symptoms in pre-school-ages children: The revised preschool Anxiety Scale. *Journal of Clinical child and Adolescent Psychology*, 39, 1-10.

Eshel, E., Daelmans, B., Cabral de Meno, M., Martines, J. (2006), Responsive parenting: interventions and outcomes, *Bulletin of the World Health Organization* 84:992-999.

Fassaert, T., Dulmen van, S., Schellevis, F., Bensing, J. (2007), Active listening in medical consultations: Development of the Active Listening Observation Scale (ALOS-global)

Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., Lapsley, A., & Roisman, G. I. (2010). The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: A meta-analytic study. *Child Development*, 81, 435-456.

Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., & Target, M. (2002). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. New York: Other Press.

NCKO (2011). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang en de ontwikkeling van jonge kinderen: een longitudinale studie, rapport*. Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO)

Gardner, F., Hutchings, J., Bywater, T., & Whitaker, C. (2010). Who benefits and how does it work? Moderators and mediators of outcome in an effectiveness trial of a parenting intervention. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 39, 568-580.

Gordon, T. (2000). *Parent Effectiveness Training: The proven program for raising responsible children*. New York, NY: Three Rivers Press.

Gearhart C.C., & Bodie, G.D., (2011) Active-Empathic Listening as a General Social Skill: Evidence from Bivariate and Canonical Correlations, *Communication Reports*, Vol 24, Issue 2, 2011 pages 86-98

Georgiou S.N, Fanti, K.A., (2014) Transactional associations between mother-child conflict and child externalising and internalising problems, *Educational Psychology, An International Journal of Experimental Educational Psychology*, 34:2, 133-153

Gordon, Thomas (2010) *Luisteren naar kinderen. De nieuwe methode voor overleg in het gezin*. Utrecht, Kosmos Uitgevers

Groh, A. M., Roisman, G. I., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Fearon, R. P. (2012). The significance of insecure and disorganized attachment for children's internalizing symptoms: A meta-analytic study. *Child Development*, 83, 591-610.

Groh, A. M., Fearon, R.P, Bakermans-Kranenburg M.J., IJzendoorn, M.H., Stee, R.D., Roisman, G.I (2014), The Significance of Attachment security for Children's Social Competence with Peers: a meta-analytic study, *Attachment and Human Development*, vol 12, no 2 103-136

Hakvoort, E.M., Bos, H.M., Van Balen, F., Hermanns, J., M. (2010) Family Relationships and the Psychosocial Adjustment of School-Aged Children in Intact Families, *Journal of Genetic Psychology* Vol. 171, issue: 2, 182-201

Henderson, S. (2013) 'In ons gezin gaat alles prima! Maar soms..', nog beter overweg met je kinderen en partner, Utrecht, Kosmos Uitgevers

Helmerhorst, K.O.W., Riksen-Walraven, J.M., Vermeer, H.J., Fukkink, R.G., en Tavecchio, W.C. (2014): Measuring the Interactive Skills of Caregivers in Child Care Centers: Development and Validation of the Caregiver Interaction Profile Scales, *Early Education and Development*, 0: 1-21.

Hoeve, M., Dubas, J.S., Eichelsheim, V.I., van der Laan, P.H., Smeenk, W.H., Gerris, J.R.M. (2009) The relationship between parenting and delinquency; a meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 749-775

Hoppe, M. H. (2007). Lending an ear: Why leaders must learn to listen actively. *Leadership in Action*, 27, 11-14.

Howe, N., Fiorentino, L.M., Gariépy N. (2003) Sibling Conflict in Middle Childhood: Influence of Maternal Context and Mother-Sibling Interaction over Four Years, *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), Vol. 49, No. 2 (April 2003), pp. 183-208.

Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H., (2008). Promoting Positive Parenting: An attachment-based intervention. New York, London: Erlbaum.

Jones, S.M., (2011) Supportive Listening *International Journal of Listening* Vol. 25, Issue 1-2, pages 85-103.

Kerr, M., Stattin, H., Trost, K. (1999), To know you is to trust you: parent's trust is rooted in child disclosure of information, *Journal of Adolescence*, 22, 737-752

Karreman, A., van Tuijl, C., van Aken, A. G., & Dekovic, M. (2008). Parenting, coparenting, and effortful control in preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 22, 30-40.

Kernis, M.H., Brown, A.C., Brody, G.H., (2000) Fragile Self-esteem in Children and its Associations With Perceived Patterns of Parent-Child Communication, *Journal of Personality* 68:2

Klein Poelhuis, C., van IJzendoorn, R., Juffer, R. (2000), het effect van het Gordon Ouderprogramma, de 'Parent effectiveness Training': een meta-analyse, *Pedagogiek*, jaargang 20, nr 3

Kochanska, G. (2002) "Mutually Responsive Orientation Between Mothers and Their Young Children: a context for the Early Development of Conscience" *Psychological Science*, vol.11 nr. 6 191-195

Kochanska, G., Coy, K. C., & Murray, K. T. (2001). The development of self-regulation in the first four years of life. *Child Development*, 72, 1091-1111.

Kochanska, G, Aksan, N. (1995) 'Mother-Child Mutually positive Affect, the Quality of child Compliance to Requests and

Prohibitions, and maternal control a correlates of early internalization.' *Child Development* 66: 236-54

Kolb, D.A., Boyatzis, R.E., & Mainemelis, C (2001) Experimental learning theory; previous research and new directions. In R.J. Stenberg & L.F. Zang (eds.) *Perspectives on thinking, Learning and cognitive styles* (pp.227-247). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

Kolb, David A. (1984). *Experimental Learning. Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall, New Jersey.

De Kruif, R.E.L., Vermeer, H.J., Fukkink, R.G., Riksen-Walraven, J.M.A., Tavecchio, L.W.C., van IJzendoorn, M.H. & van Zeijl, J. (2007). *De Nationale Studie Pedagogische Kwaliteit Kinderopvang Eindrapport Project 0 en 1*. Amsterdam: NCKO.

De Kruif, R.E.L., Riksen-Walraven, J.M.A., Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M., Helmerhorst, K.O.W., Tavecchio, L.W.C., & Fukkink, R.G. (2009). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008*. Amsterdam/Nijmegen: NCKO.

Kwon, K., Elicker, J.G., (2012) The Role of Mothers and Fathers Parental Control and Coparenting in Toddlers' Compliance Early Education and Development 23:748-765

Laible, D.B., Ross A. Thompson, (2002) Mother-Child Conflict in the Toddler Years: Lessons in Emotion, Morality, and Relationships, *Child Development*, Vol. 73, No. 4 (Jul. - Aug., 2002), pp. 1187-1203 , <http://www.jstor>.

Leijten, P., Overbeek, G., Janssens, J.M.A.M. (2012), Effectiveness of a parent training program in (pre)adolescence: Evidence from a randomized controlled trial, *Journal of Adolescence*, 35, 833-842

Lemmens, M.A. (2011), Parent Effectiveness Training, *Issues in Mental Health Nursing*, 32:137-139.

Li, H. C.W., Chan, S.S.C., Mak, Y.W, Lam, T.H (2013) Effectiveness of a parental training programme in enhancing the parent-child relationship and reducing harsh parenting practices and parental stress in preparing children for their transition to primary school: a randomised controlled trial, *BMC Public Health* 2013, 13:1079

Loeber, R., Slot, W., Laan van der, P, Hoeve, M., Graas, D. (2010) *Misdadigers van Morgen? Over de ontwikkeling en effectieve aanpak van jeugddelinquentie onder twaalfminners*, SWP.

Lundahl, B., Risser, H.J., & Lovejoy, M.C. (2006). A meta-analysis of parent training: moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 86-104.

Marsman, R. AOldehinkel, A.J., Ormel, J, Buitelaar, J.K., (2012)The dopamine receptor D4 gene and familial loading interact with perceived parenting in predicting externalizing behaviorproblems in early adolescence: The TRacking Adolescents' Individual Lives Survey *Psychiatry Research*, Volume 209, Issue 1, Pages 66-73, August 30, 2013

Matthijs, W. (2011) *Gedragsstoornissen bij kinderen, diagnostiek en behandeling voor de professional*. Amsterdam: Hogrefe.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) (2011)

McElwain, N.L., Booth-Laforce, C. (2006); Maternal sensitivity to infant distress and nondistress as predictors of infant-mother attachment security. *J Fam Psychol*.20(2):247-55.

McNaughton, D., Hamlin, D., McCarthy, J., Head-Reeves, D., & Schreiner, M. (2007). Learning to listen: Teaching an active listening strategy to pre-service education professionals. *Topics in Early Childhood Special Education*, 27, 223-231.

Merrell, K.W. (2008) *Behavioral, social and emotional assessment of children and adolescents* (3e ed) New York, Lawrence Erlbaum Associates.

Mueller, C.M., Dweck, C.S. (1998) Praise for Intelligence Can Undermine Children's Motivation and Performance, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 75, No. 1, 33-52

Nederlands Jeugdinstuut . (2014) *Classificatie Jeugdproblemen, geraadpleegd op 13 mei 2014* van <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Classificatie-Jeugdproblemen/D200-Problemen-in-de-ouder-kindrelatie>

Olson, S. L., Bates, J. E., Sandy, J. M., & Lanthier, R. (2000). Early developmental precursors of externalizing behavior in middle childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 119-133.

Paukert, A., Stagner, B., & Hope, K. (2004). The assessment of active listening skills in helpline volunteers. *Stress, Trauma, and Crisis*, 7, 61-76.

Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process: A social learning approach*. Eugene, OR: Castalia.

In Merlevede, E., Meerschaert, T., Bosmans, G., De Mey, W., & Braet, C. (2004) *Kinderen... de baas!?: praktijkboek voor deskundigen: een training in opvoedingsvaardigheden voor ouders van jonge kinderen met gedragsproblemen*. Garant.

Peters, Jantine (2011) *Kijk, luister en begrijp, jonge kinderen opvoeden volgens de Gordonmethode* Amsterdam, SWP

Prinz, P., Stams, G.J., Hoeve, M. (2010) *Gezinsrelaties en persoonlijkheidskenmerken van ouder en kind*, in: Loeber, R., Slot, W., Laan van der, P, Hoeve, M., Graas, D. (2010) *Misdadigers van Morgen? Over de ontwikkeling en effectieve aanpak van jeugddelinquentie onder twaalfminners*, SWP.

Riksen-Walraven, J.M.A. (1989). Meten in perspectief. Een levensloopmodel als achtergrond bij het meten en beïnvloeden van gedrag en interacties. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 23, 16-33.

Riksen-Walraven, J. M. A., Meij, J. T., Hubbard, F. O., & Zevalkink, J. (1996). Intervention in lower-class Surinam-Dutch families: Effects on mothers and infants. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 739-756.

Rohner, R. P. (2004). The "parental acceptance-rejection syndrome": Universal correlates of perceived rejection. *American*

Psychologist, 59, 830-840.

Roos, de R., Bucx, F. (2011) SCP- onderzoek naar opvoeding, social network, buurt en ontwikkeling van kinderen. Merendeel ouders voelt zich competent als opvoeder. JeugdCO , No 3/2011

Rogers, A., & Welch, B. (2009). Using standardized clients in the classroom: An evaluation of a training module to teach active listening skills to social work students. *Journal of Teaching in Social Work*, 29, 153-168.

Roth, G., Assor, A., Niemiec, C.P., Ryan, R.M., Deci E.L, (2009) The Emotional and Academic Consequences of Parental Conditional regard: Comparing Conditional Positive Regard, Conditional Negative regard and Autonomy Support as Parenting Practices, *Developmental Psychology*, vol 45, no. 4, 1119-1142

Royce, T. (2005). The negotiator and the bomber: Analyzing the critical role of active listening in crisis negotiations. *Negotiation Journal*, 21, 5-27.

Stein, D. (2009). Reducing audience aggression by reflecting back. *Public Management*, 91, 34.

Schwartz, S.J., Zamboanga, B.L., Ravert, R.D., Kim, S.Y., Weisskirch, R.S., Williams, M.K. (2009) Perceived Parental Relationships and Health-Risk Behaviors in College-Attending Emerging Adults *Journal of Marriage and Family* 71 (3), 727-740

Smeekens, S., Riksen-Walraven, M., van Bakel, H.J.L., (2007) Multiple Determinants of Externalizing Behavior in 5-Year-Olds: A Longitudinal Model, *Abnorm Child Psychology* 35:347-361

Stattin, H., Kerr, M., (2000) Parental Monitoring: A Reinterpretation, *Child Development*, vol 71, issue 4, pagina 1072-1085

Tamara, D., Afifi, A.J., Aldeis, D., (2008) Why can't we just talk about it? Parents' and adolescents' conversations about sex. *Journal of Adolescent Research*, 23(6):689-721.

Titse, Schenk (2013) assessing the quality of the Parent-Child relationship: validity and reliability of the Child-Parent Relationship Test (CHiP-C) *J Child Family Stud*, DOI 10.1007/s10826-013-9749-7

Waal, J.E. de (2002), In den beginne was er hechting.. de waarde van de theorieën over hechtingstijlen voor de psychotherapeutische behandeling en indicatiestelling. *Tijdschrift voor Psychotherapie* 28: 181-191

Waylen, A., Stallard, N., Stewart-Brown, S. (2008) Parenting and health in mid-childhood: a longitudinal study. *European Journal of Public-Health*

Weger, H. Jr., Castle Bell, G., Minei, E.M., Robinson, M.C., (2014) The relative Effectiveness of Active Listening in initial Interactions, *The International journal of Listening* 28:13-31

Wood, C.D., Davidson, J.A. (2000) The way we talk to our children: PET Australian style (Abstract), *Australian Journal of Psychology*, 52 (suppl.), 122.

Wood, C.D., Davidson, J.A. (2003) Factors Affecting the Acquisition of Skills in PET: language, Gender and Education , in: *Relationship Transitions*, Bowles, T., 2004

Woodward, M. et al. (2003) Contribution of contemporaneous risk factors to social inequality in coronary heart disease and all causes mortality *Preventive Medicine*, 36(5):561-568

IJzendoorn, M.H. van, Schuengel, C. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and Psychopathology*, 11, 225-249.

Zeijl, E., Crone, M, Wiefferink, K., Keuzenkamp, S., Reijneveld, M. (2005) Kinderen in Nederland, Sociaal Plan bureau.

Zeijl, E., Egten, C. van (2008). Over opvoeding gesproken. *Jeugdbeleid*, jaargang 2, nummer 1: 25-35.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

